

Trvalo udržateľný a odolný potravinový systém

Úvod

Táto hĺbková správa o možnom smerovaní Slovenska k trvalo udržateľnému a odolnému potravinovému systému je súčasťou procesu tvorby „Vízie pre atraktívnejší vidiek“ a nadväzuje na analýzu hlavných hnacích síl ovplyvňujúcich vývoj nášho vidieka v nadchádzajúcich rokoch. Zo 65 pôvodne navrhnutých možných hnacích síl bolo postupne v inkluzívnom a participatívnom procese za účasti širokej škály zainteresovaných aktérov identifikovaných 11 hlavných hnacích síl podmieňujúcich zmenu na našom vidieku. Tieto boli následne zosumarizované do 3 vzájomne prepojených klastrov:

- i. **Trvalo udržateľný a odolný potravinový systém** (bezpečnosť potravín, nová SPP, biodiverzita, stratégia z farmy na stôl, zelená dohoda, reakcia na pandémiu COVID, zmena klímy, diverzifikácia, nedostatok vody, vzdelávanie a školenie)
- ii. **Diverzifikácia vidieckej ekonomiky** (vidiecka turistika, marketing, práca z domu online, reakcia na pandémiu COVID, vzdelávanie a školenie)
- iii. **Občianska angažovanosť** (nový spôsob prijímania rozhodnutí v spolupráci a v konzultácii so všetkými zainteresovanými aktérmi vo všetkých štádiách, vzdelávanie a školenie)

Súčasťou procesu je aj postupné budovanie vízie pre atraktívnejší vidiek, ktorú možno aktuálne zadefinovať nasledovne:

„Zvýšiť atraktivnosť vidieka, blahobyť vidieckej populácie a prilákať nováčikov na vidiek, bez toho aby sa ohrozila symbióza medzi mestskými a vidieckymi oblasťami, formou podpory trvalo udržateľných a rezistentných potravinových systémov, diverzifikácie vidieckej ekonomiky a zvýšenia aktívnej a inkluzívnej občianskej angažovanosti.“

1. Trvalo udržateľný a odolný potravinový systém

Vidiek Slovenska, ako tradičnej poľnohospodárskej krajiny, je vysoko závislý na správnom nastavení verejných politík týkajúcich sa pôdohospodárstva a rozvoja vidieka.

Slovensko je prevažne vidiecka krajina. Patrí medzi najvidieckejšie v rámci EÚ s 38% podielom vidieckej populácie (viac ako 2 milióny ľudí) na celkovom počte obyvateľov (priemer EÚ je 19%). Stav v slovenskom pôdohospodárstve však dlhodobo nie je dobrý, s tendenciou medziročného zhoršovania sa.

Pôdohospodárstvo má v našom živote nezastupiteľné miesto. Závisia od neho spoľahlivé dodávky zdravých a výživných potravín za dostupné ceny pre spotrebiteľov. Teda výživa a zdravie nás všetkých. Poľnohospodárstvo nie je len o ich dostupnosti, t.j. o množstve vyprodukovaných potravín, ale aj o rozmanitosti, kvalite a hygienickej nezávadnosti, ako aj o rešpekte a úcte k pôde a k rôznorodým poľnohospodárskym tradíciám. Na pôdu, ako základný výrobný nástroj, sa často zabúda, pritom nám každoročne dochádza k úbytku a degradácii tohto neobnoviteľného prírodného zdroja. Preto musím hľadať spôsoby, ako ho zachovať pre budúce generácie.

Úloha poľnohospodárov a potravinárov je jedinečná. Vyrábajú nielen kvalitné a bezpečné potraviny, ale starajú sa o prírodnú krajinu, pomáhajú v boji proti zmene klímy a zohrávajú

nenahraditeľnú úlohu pri zachovávaní poľnohospodárskej biodiverzity. Spoločenský význam pôdohospodárstva je podstatne širší, ako jeho príspevok k tvorbe hrubého domáceho produktu, na ktorom sa podieľa približne 4% na Slovensku a 6% v priemere EÚ.

Vidiek za posledné roky upadol a potrebuje znovu naštartovať. Vidiek bez poľnohospodárstva nie je vidiekom, preto je potrebné zachovať poľnohospodársku činnosť. Zabezpečí sa tak výživa, ktorá je jednou z prvoradých potrieb ľudstva. Zároveň si treba uvedomiť, že ľudí pribúda a pôdy ubúda, musíme sa s tým vyrovnávať.

Pre zvrátenie trendu je potrebné vytvoriť také podmienky, aby život na vidieku a hospodárenie na pôde sa stali atraktívnou životnou voľbou, najmä pre mladú generáciu. Bez generačnej výmeny nie je možné postupovať a reformovať poľnohospodárstvo k lepšiemu. Ide o zdravý životný štýl, v ktorom rodina žije v zdravom a atraktívnom prostredí v symbióze s prírodou bez stresov mesta.

Dlhodobým cieľom by malo byť obnoviť v regiónoch všetky poľnohospodárske i nepoľnohospodárske aktivity, ako remeslá, ktoré sú na týchto územiach tradičné so zámerom udržania a zvýšenia zamestnanosti a nezhoršenia ekologickej hodnoty pôdy v týchto oblastiach. Súvisia s tým aj nadväzujúce služby na vidieku, ako fungujúca dopravná štruktúra, sociálne, zdravotné a kultúrne služby atď.

1.1. Definícia trvalo udržateľného potravinového systému

Trvalo udržateľný potravinový systém je druh potravinového systému, ktorý poskytuje zdravé jedlo ľuďom a vytvára udržateľné environmentálne, ekonomické a sociálne systémy, ktoré obklopujú jedlo. Trvalo udržateľné potravinové systémy začínajú rozvojom udržateľných poľnohospodárskych postupov, rozvojom udržateľnejších systémov distribúcie potravín, vytváraním udržateľných diét a znižovaním potravinového odpadu v celom systéme. Udržateľné potravinové systémy sú ústredné pre všetkých 17 cieľov trvalo udržateľného rozvoja prijatých na pôde OSN.

Prechod na udržateľné potravinové systémy je dôležitou súčasťou riešenia príčin zmeny podnebia. Preskúmanie Európskej únie z roku 2020 zistilo, že až 37% globálnych emisií skleníkových plynov možno pripísať potravinovému systému vrátane rastlinnej a živočíšnej výroby, prepravy, zmeny využívania pôdy (vrátane odlesňovania) a strate a odpadu.

1.2. Potravinová bezpečnosť – strategická priorita štátu

Potravinová bezpečnosť je mierou dostupnosti potravín a prístupu jednotlivcov k nim. Podľa Výboru OSN pre svetovú potravinovú bezpečnosť je potravinová bezpečnosť definovaná ako prostriedok, ktorý poskytuje všetkým ľuďom fyzický, sociálny a ekonomický prístup k dostatočnému, bezpečnému a výživnému jedlu, ktoré zodpovedá ich potravinovým preferenciám a stravovacím potrebám pre aktívny a zdravý život.

V nadväznosti na aktuálnu globálnu pandémiu sa veľmi prudko vynára aj otázka dostupnosti potravín. Produkcia potravín by mala byť strategickou prioritou všetkých vlád. Každá vláda by mala mať záujem a byť schopná vytvoriť podmienky a podporiť zabezpečenie potravinovej sebestačnosti svojich obyvateľov, predovšetkým podporou domácej a lokálnej produkcie, ako aj zmiešanej rastlinnej aj živočíšnej výroby na farmách, zaistením prístupu pre farmárov k inováciám z výskumu založeného na dopyte.

Pandémia výrazne prinútila ľudí prehodnotiť svoj postoj k výžive a zdraviu, ako aj k prístupu k potravinám, k ich pôvodu a spôsobu spracovania. Problematika sebestačnosti sa stala aktuálnejšou. Prístup k dostatočnému objemu potravín získal na väčšej vážnosti

1.3. Nová Spoločná poľnohospodárska politika EÚ

V poradí piata veľká reforma Spoločnej poľnohospodárskej politiky (SPP) EÚ predstavuje jedinečnú príležitosť nastaviť ju tak, aby zodpovedala potrebám vidieka a zabezpečil sa tak jeho rozvoj a zvýšila sa jeho odolnosť na rôzne výkyvy či už prírodné, ekonomické, klimatické alebo krízové situácie, ako napr. súčasná pandémia COVID.

V máji 2018 bol na úrovni EÚ schválený Viacročný finančný rámec po roku 2020. Pre novú modernizovanú SPP EÚ bolo vyčlenených 365 mld. Euro, ktoré sa budú naďalej čerpať cez dva piliere: priame platby farmárom a financovanie rozvoja vidieka, pričom v druhom pilieri dôjde k zvýšeniu národného spolufinancovania. Platby sa budú rozdeľovať vyváženým spôsobom, nakoľko sa zavedie povinné stropovanie platieb na úrovni fariem alebo regresívne platby znižujúce sa s narastajúcou veľkosťou fariem. V praxi to znamená, že podpora sa preorientuje viac na stredné a menšie podniky. Vytvorí sa aj nová krízová rezerva pre riešenie nepredvídateľných krízových situácií na medzinárodných trhoch alebo špecifických šokov pre poľnohospodársky sektor prijatých v krajinách mimo EÚ. Naďalej sa bude zvyšovať dôraz na ochranu prírody a klímy. Všetci prijímatelia priamych platieb budú musieť splniť sprísnené environmentálne podmienky. Dodatočných 10 mld. Euro bolo vyčlenených cez Horizont Európa na podporu výskumu a inovácií v poľnohospodárstve, potravinárstve, vidieckom rozvoji a bioekonomike.

Hlavným cieľom je zvýšiť odolnosť, udržateľnosť a konkurencieschopnosť pôdohospodárskeho sektora, ktorý zaručí produkciu vysoko kvalitných, bezpečných a cenovo dostupných potravín pre svojich obyvateľov, ako aj silnú sociálno-ekonomickú životaschopnosť vidieckych oblastí.

Vytvára sa tak pružnejší systém, ktorý zjednodušuje a modernizuje fungovanie SPP s presunom dôrazu od súladu a pravidiel k výsledkom a výkonnosti.

SPP sa transformuje tak, aby pokrývala deväť cieľov:

- Zabezpečiť spravodlivý príjem pre poľnohospodárov
- Zvýšiť konkurencieschopnosť
- Rovnováha v potravinovom reťazci
- Opatrenia v oblasti zmeny klímy
- Starostlivosť o životné prostredie
- Zachovať krajinu a biodiverzitu
- Podporovať generačnú výmenu
- Živé vidiecke oblasti
- Ochrana kvality potravín a zdravia

Prostredníctvom strategických plánov členské štáty stanovujú, ako mienia dosiahnuť týchto 9 cieľov pomocou nástrojov SPP a zároveň reagovať na konkrétne potreby svojich poľnohospodárov a vidieckych spoločností.

S navrhovaným rozpočtom 365 miliárd EUR bude SPP tvoriť takmer jednu tretinu rozpočtu EÚ, rozdeleného medzi jej dva piliere: priame platby (286 miliárd EUR) a rozvoj vidieka (79 miliárd EUR). Členské štáty majú možnosť presunúť až do 15% svojich pridelených prostriedkov medzi týmito dvomi piliermi a ďalšia flexibilita sa dáva presunúť ďalších 15 % z piliera 1 do piliera 2 pre environmentálne a

klimatické opatrenia bez spolufinancovania. Budúca SPP podporí zvýšenie investícií do výskumu a inovácií a bude vyžadovať, aby strategické plány SPP zahŕňali národné stratégie poľnohospodárskych poznatkov a inovačných systémov (AKIS) na podporu začatia a rozvoj inovačných projektov a na šírenie a využitie ich výsledkov.

1.3.1. Reformy SPP v slovenských podmienkach

Reforma je, keď sa niečo nefunkčné zmení. To znamená, zreformuje, a to tak, aby sa to stalo funkčným. Na Slovensku sa zatiaľ nedarí reformy SPP uplatňovať tak, aby došlo k radikálnej zmene k lepšiemu.

Slovensko dostáva, pri zrátaní výšky oboch podporných pilierov (priame platby + rozvoj vidieka) zo spoločného rozpočtu EÚ na SPP priemer EÚ, ale dosahuje nižšiu efektivitu. Slovenský príspevok predstavuje cca. 1,1% celého rozpočtu EÚ na poľnohospodárstvo a rozvoja vidieka, ale produkcia je na Slovensku na úrovni len 0,5% z celkovej produkcie EÚ.

Hlavným problémom na Slovensku nie je rozdielna výška priamych platieb v rôznych členských štátoch EÚ, ako to je nestále prezentované, ale **nízka efektivita využívania zdrojov EÚ**. Nízka produktivita práce je dlhodobým známym problémom slovenského pôdohospodárstva bez adekvátneho riešenia alebo dostatočnej pozornosti venovanej tejto oblasti pri nastavovaní podporných nástrojov.

Celkovo bolo do pôdohospodárstva za prvých 14 rokov členstva v EÚ investovaných viac ako 9 mld. Euro. Pri tak rozsiahlej investícii je zarážajúce, že dochádza k drastickému poklesu ponuky slovenských výrobkov na pultoch obchodov a k prudkému a prehlbujúcemu sa nárastu dovozov potravín.

SR zaostáva za priemerom EÚ v čerpaní prostriedkov EÚ určených na rozvoj vidieka, pričom v oblasti rozvoja vidieka je dlhoročný pokles čerpania finančných prostriedkov. Práve tieto prostriedky sú určené na dlhodobý rozvoj a zvýšenie konkurencieschopnosti slovenského pôdohospodárstva. Politika Rozvoja vidieka EÚ predstavuje nástroj pomoci pre vidiecke oblasti EÚ, aby mohli splniť široké spektrum ekonomických, environmentálnych a sociálnych výziev 21. storočia. Kľúčové je jej správne nastavenie v súlade s dlhodobou víziou rozvoja vidieka a zabrániť ďalšiemu presúvaniu zdrojov z I. piliera do druhého a presadzovať skôr opačný trend, podobne ako v susednom Česku.

1.3.2. Príprava Národného Strategického plánu

Novinkou novej SPP je zavedenie nového jednotného programovacieho nástroja cez Strategický plán SPP s cieľom zvýšiť flexibilitu a zjednodušiť politiku. Členské štáty EÚ tak majú širší manévrovací priestor na národnej úrovni, ale stále rešpektujúc spoločné ciele stanovené na úrovni EÚ. Prínosom by malo byť zjednodušenie pravidiel pre farmárov a zníženie administratívnej záťaže a zároveň by sa mala politika EÚ preorientovať viac na dosahovanie konkrétnych výsledkov.

Členské štáty EÚ tak získavajú prvýkrát šancu nastaviť spoločnú politiku EÚ tak, aby zodpovedala ich konkrétnym potrebám a vytvára sa príležitosť na jej úplné prehodnotenie. Nová SPP vyžaduje, aby členské štáty zohrávali oveľa väčšiu úlohu pri navrhovaní a vykonávaní svojich vlastných programov prispôbených na vnútroštátnej alebo lokálnej úrovni.

Zároveň je to príležitosť prepojiť financovanie z rozpočtu SPP s ďalšími dostupnými zdrojmi s cieľom zlepšiť príjmy poľnohospodárskych podnikov a odolnosť miestnych potravinových systémov.

Od poľnohospodárstva sa stále vo väčšej miere vyžaduje, aby sa zohľadňoval jeho vplyv na životné prostredie. Toto môže byť jeden z hlavných faktorov ovplyvňujúcich konkurencieschopnosť poľnohospodárstva a potravinárstva. Nevyhnutnosťou sa stáva kompenzácia vo forme spravodlivých

finančných platieb, ktoré zodpovedajú úsiliu vynaloženému na poskytovanie verejných statkov jednotlivými podnikmi, ako je starostlivosť o krajinu a poskytovanie ekologických výrobkov a služieb.

Príprava Strategického plánu na Slovensku prebieha za zavretými dvermi MPRV SR. Interné rezortné návrhy sú konzultované v rámci širšej pracovnej skupiny, ktorej členovia sú menovaní ministrom. Verejná konzultácia s odbornou a laickou verejnosťou absentuje, rovnako ako dostupnosť analýz a podkladových materiálov pre rozhodovanie. Nie je ani v najbližšej budúcnosti plánovaná. Treba sa poučiť sa z prístupového procesu do EÚ, kedy nebol záujem ľudí na ňom participovať a neskôr bol proces tvrdo kritizovaný bez jeho skutočného pochopenia.

Dlhodobým problémom je aj absencia expertov, ktorí by sa venovali dlhodobu a komplexne uplatňovaniu SPP na Slovensku. Časté personálne zmeny na MPRV SR a neschopnosť personálne obsadiť Inštitút pôdohospodárskej politiky sú toho príkladom. Pri absencii dostatočných personálnych, technických a odborných kapacít je nevyhnutnosťou zapojiť expertov z praxe, akadémie, vedy a výskumu a súbežne vytvoriť robustný a inkluzívny konzultačný mechanizmus, do ktorého by sa mohli zapájať všetci zainteresovaní aktéri. Nakoľko ide o veľmi komplexný proces, zahŕňajúci zohľadnenie mnohých rôznorodých stratégií a príspevok ku globálnym cieľom OSN pre trvalo udržateľný rozvoj, široká škála expertov je nevyhnutná. Vidiek spája mnohé rezorty, preto nadrezortná spolupráca je veľmi dôležitá. Postupne prekonanie rezortizmu a spojenie sa za spoločným cieľom zatraktívnia života na vidieku pre život, prácu a investície.

Na druhej strane treba tiež intenzívne pracovať na spájaní síl a zjednotení hlasu vidieka cez interné konzultačné mechanizmy, do ktorých sa majú možnosť zapojiť všetky organizácie a inštitúcie pôsobiace na vidieku alebo pre vidiek, bez rozdielu.

1.4. Dopady globálnej pandémie COVID-19 na pôdohospodárstvo a vidiek

Súčasná globálna pandémia prináša zásadnú zmenu s obrovským a ďalekosiahlym dopadom.

S ohľadom na aktuálnu situáciu možno očakávať, že po skončení zdravotnej krízy alebo ešte počas jej priebehu, príde veľká hospodárska recesia s ekonomickými, sociálnymi a environmentálnymi dopadmi, ktoré neminú ani slovenský vidiek.

V pôdohospodárstve budú dopady na celý produkčný reťazec od producentov cez spracovanie, distribúciu, prípravu a dokonca aj spotrebu. Boli sme svedkami toho, ako obmedzenia na hraničných prechodoch výrazne zvýšili plytvanie potravinami a v reštauračných službách nám prudko narástla spotreba už tak premnoženého plastu. Ľudia strácajú prácu alebo sa im znižuje úväzok, strácajú schopnosť splácať úvery, rovnako ako mnohé podniky a prevádzky.

Prijímané protipandemické opatrenia vlády sa ukázali ako nefunkčné a bez výrazného vplyvu na vývoj situácie. Vysoko deštruktívny však bude ich dopad na ekonomiku, podnikateľov a celú spoločnosť. Ekonomická kríza tak bude oveľa vážnejšia ako tá súčasná zdravotná a zasiahne naraz všetky sektory ekonomiky.

Výrazný vplyv bude aj na nárast počtu chudobných ľudí na svete. OSN už v súčasnosti odhaduje nárast o pol miliardy a o prvý prípad globálneho nárastu chudoby za posledných 30 rokov. Vírus tak ohrozí aj Cieľ udržateľného rozvoja stanovený OSN, ktorým je odstránenie chudoby do roku 2030. Sú aj také odhady, že v čase skončenia pandémie môže žiť v chudobe až polovica 7,8 miliardovej populácie sveta.

Slovenský vidiek sa bude veľmi dlho zotavovať z dôsledkov prijímaných protipandemických opatrení a jedným z čiernych scenárov môže byť, že sa nikdy ani nezotaví, najmä ak sa mu nedostane zodpovedajúcej podpory na záchranu a reštart.

Pandémia demonštrovala obmedzenia našich súčasných potravinových systémov. Naša kolektívna reakcia si vyžaduje okamžité a dlhodobé kroky na vybudovanie odolnejších potravinových systémov v spolupráci s vládami, národnými inštitúciami, rozvojovými partnermi a súkromným sektorom.

Dopady sú nielen na ekonomický rast, ale aj potravinovú bezpečnosť. Vlády počas pandémie musia venovať zvýšenú pozornosť tomu, aby potravinový systém nebol paralyzovaný a bol zabezpečený jeho plynulý chod bez prestávok a prerušení, čo môže ohroziť dodávku potravín.

Na Slovensku sa zviditeľnila závislosť na dovozoch potravín. Hlavným výhercom boli obchodné reťazce v prevažnej miere v zahraničných rukách, ktoré boli jediné otvorené počas všetkých protipandemických opatrení. Výrazne vzrástol aj online nákup potravín a objednávka hotových jedál z reštauračných a stravovacích zariadení. S ohľadom na túto skúsenosť sa slovenský potravinový systém potrebuje transformovať, aby sme si zabezpečili odolnú budúcnosť, pričom väčší dôraz bude na zdravú a udržateľnú výživu.

Potravinovú spravodlivosť možno dosiahnuť lokalizáciou potravinových systémov a osobitnou podporu pre agroekologické a iné zelené praktiky. Pandémia ponúka príležitosť nastaviť celý potravinový systém inak. Mnoho pracovných miest a živobytia stratených v dôsledku COVID bude musieť byť nahradených a vytvorenie nových miest podporou lokálnej produkcie sa ponúka ako ideálne riešenie.

Zároveň bude potrebné sa dôkladne pripraviť na ďalšie možné globálne pandémie, nakoľko dôkazy naznačujú, že frekvencia pandémii sa za posledné roky zvýšila z dôvodu rastu globálneho cestovania, urbanizácie, zmien vo využívaní pôdy a väčšieho zaťažovania životného prostredia.

Bude potrebné prijať opatrenia, ako reagovať, ak by sa v blízkej budúcnosti niečo podobné stalo. Je potrebné sa poučiť, ako zachovať miestne potravinové systémy, bude treba chrániť základných pracovníkov a naučiť sa, ako pracovať v takýchto stresujúcich podmienkach. Patria sem ľudia pracujúci v oblasti spracovania potravín, dodávky, vzdelávania, zdravotnej starostlivosti a starostlivosti o starších ľudí.

Vidiecke oblasti mali nižšiu pripravenosť na pandémiu z dôvodu nedostatočnej infraštruktúry verejného zdravotníctva. Prijatie protipandemických politik má zásadný význam vo vidieckych oblastiach, ktoré môžu hrať rozhodujúcu úlohu pri znižovaní infekčnosti a náchylnosti k pandemiám a pri minimalizácii negatívnych účinkov pandémie. S cieľom predchádzať a zadržiavať pandemické iskry vo vidieckych oblastiach skôr, ako sa stanú širšou hrozbou, je veľmi dôležité považovať ľudské zdravie, zdravie zvierat a životné prostredie za vzájomne prepojené. Vo vidieckych oblastiach je potrebné vyvinúť úsilie na kontrolu rezervoárov zvierat, monitorovanie vysoko rizikových populácií, ako sú ľudia pracujúci v oblasti chodu hospodárskych zvierat a udržiavanie spoľahlivej zdravotnej infraštruktúry. Musí sa tiež zabezpečiť biologická bezpečnosť a veterinárne zdravie verejnosti.

1.4.1. Mechanizmus na podporu obnovy a odolnosti

V nadväznosti na hospodársky a sociálny vplyv pandémie COVID-19 bol na pomoc členským štátom EÚ vytvorený Mechanizmus na podporu obnovy a odolnosti. Zároveň má zabezpečiť, aby hospodárstva členských krajín EÚ uskutočnili zelenú a digitálnu transformáciu a stali sa tak udržateľnejšími a odolnejšími.

Predbežná dohoda o jeho podobe bola schválená Radou a Európskym parlamentom dňa 18.12.2020. Tento mechanizmus v hodnote 672,5 miliardy EUR je ústredným prvkom mimoriadneho úsilia EÚ o obnovu v rámci nástroja Next Generation EU (NGEU): plánu v hodnote 750 miliárd EUR, na ktorom sa vedúci predstavitelia EÚ dohodli v júli 2020. Ide o najväčší stimulačný balík v histórii.

Na to, aby členské štáty získali podporu z Mechanizmu na podporu obnovy a odolnosti, musia vypracovať národné plány podpory obnovy a odolnosti, v ktorých stanovujú svoje programy reforiem a investícií do roku 2026.

Nadstavba viacročného finančného rámca na roky 2021 až 2027 vo forme Fondu obnovy predstavuje pre Slovensko alokáciu vo výške 7,5 miliardy eur. Návrh plánu obsahujúceho súbor reforiem a investícií potrebných na obnovu a posilnenie odolnosti Slovenska bol rozpracovaný. Návrh rozdelenia národnej finančnej alokácie len potvrdzuje dlhodobú nízku záujem o vidiek a pôdohospodárstvo zo strany vládnych predstaviteľov, ktorí nevidia jeho strategickú úlohu a význam. Rezort pôdohospodárstva získal iba 60 miliónov euro, čo je neporovnateľne nízke s ohľadom na iné sektory ako zdravotníctvo s 1,235 mld. Euro, školstvo s 1,025 mld. Euro, hospodárstvo s 933 mil. euro, dopravu s 933 mil. euro, investície so 710 mil. euro, práce s 314 mil. euro, životného prostredia s 233 mil. euro a spravodlivosti a vnútra každý po 200 mil. euro.

Toto rozdelenie poukazuje na to, že úloha pôdohospodárstva v národnom hospodárstve sa nestále znižuje. Žiadna vláda nie je schopná uznať dôležitosť a relevantnosť tohto odvetvia, ktoré prínos a význam by sa mal zvyšovať, najmä v časoch globálnych pandémieí, ktoré teraz zažívame.

Zvýšenie obálky pre slovenský vidiek by bolo možné naviazať na zelené opatrenia v rámci novo prijatých kľúčových stratégií EÚ, ako sú Zelená dohoda, Stratégia z farmy na stôl a Stratégia o Biodiverzite.

1.4.2. Futurológia

Súčasná pandémia poukázala aj na to, že na Slovensku absentuje podpora vedy zaoberajúcej sa možnými scenármi vývoja budúcnosti, v skratke veda o budúcnosti. Pandémia nás zachytila nepripravených a preto aj jej dopady budú väčšie, ako by mohli byť, keby sme mali spracované scenáre ako postupovať v prípade hrozby novej choroby alebo vírusu. Možno by sme vedeli sa nielen vopred pripraviť, ale aj eliminovať takúto hrozbu.

Slovensku ako krajine, nielen sektoru pôdohospodárstva a vidieka, chýba dlhodobá a komplexná vízia smerovania spoločnosti, na ktorú by nadväzovali a bližšie ju rozpracovávali vízie jednotlivých odvetví ekonomiky a boli by na to dlhodobu nasmerované finančné zdroje bez ohľadu na zmeny vlád. Je to kľúčové nielen z hľadiska čelenia rôznym hrozbám a výzvam, ale aj z hľadiska rozvoja krajiny a jej jednotlivých sektorov.

Po aktuálnej pandémii sa touto otázkou bude možno zaoberať komplexne aj EÚ. Varovania, že svet môže zasiahnuť pandémia, existovali a boli ignorované. Muselo dôjsť k úplnej paralýze, aby sme ich brali vážne. Potrebné bude alokovať na túto oblasť aj dodatočné finančné zdroje, aby sme v budúcnosti v podobnej situácii neboli zase v pozícii hasičov požiarov, ale pristupovali sme k tomu zodpovednejšie. Po tejto skúsenosti by mal byť dôraz kladený na prevenciu. Pandémia ukázala, že EÚ na ňu nebola schopná rýchlo a efektívne reagovať. Členské krajiny Únie najskôr postupovali samostatne, uzatvárali sa hranice. Každý štát chránil sám seba. EÚ nebola na začiatku pandémie schopná reagovať ako celok.

1.4.3. Možnosti rozvoja

V každej kríze treba hľadať možnosti rozvoja, kľúčové faktory poháňajúce život. Pripraveným praje šťastena. Treba sa objektívne pozrieť na aktuálne problémy na vidieku a nadchádzajúce veľké výzvy do budúcnosti, ako sú napr. zmena klímy, ktorú niektorí už označujú ako klimatická kríza, a hľadať možnosti ako priniesť pozitívnu zmenu a vytvárať nové pracovné miesta v tejto oblasti a prepojiť vedu a výskum s praxou.

Všetci si uvedomujú, že aktuálna kríza bude mať vážny negatívny dopad a naruší doterajšie fungovanie spoločnosti. Pozrime sa na to, ako na príležitosť začať myslieť a robiť po novom, tak aby sme hospodárstvo krajiny nastavili trvalo udržateľnejším a odolnejším spôsobom, aby každý sektor bol pripravený zvládať takéto neočakávané krízy a výkyvy.

Pre vidiek je veľkou témou ochrana biodiverzity, ktorej sa dlhodobo na Slovensku nevenuje dostatočná pozornosť. Táto téma je úzko prepojená so zmenou klímy a so správaním našich hospodárov na poliach z hľadiska používania väčšej rozmanitosti plodín a znižovania pesticídov a umelých hnojív. Pripravovaná Stratégia EÚ o Biodiverzite je k tomu dobrým štartovacím bodom.

V oblasti potravinových systémov je možné vnímať mnohé vážne narušenia, ktoré ovplyvnia jeho chod v najbližšom období, ale je možné sa na to pozrieť aj ako na príležitosť zmeniť chorý potravinový systém na Slovensku a nastaviť ho lepšie trvalo udržateľnejším a odolným spôsobom.

Mení sa aj spôsob práce ľudí, ktorí mnohí v súčasnosti pracujú z domu nútene, ale mnohí po skončení pandémie zistia, že tento spôsob práce im viac vyhovuje a zostanú pracovať doma. Mnohí ľudia preto prestanú dochádzať za prácou do mesta a na vidieku možno očakávať nárast populácie. K tomu prispeje aj to, že ľudia sa budú po tejto skúsenosti cítiť bezpečnejšie na vidieku ako v meste a budú hľadať možnosti ubytovania v okolitých dedinách a obciach pri mestách. Toto bude mať dopad na miestne obchody, ktoré budú mať väčší odtok ako doteraz.

Niektoré dopady pandémie sú dočasné a niektoré budú mať trvalý charakter. Sú tu však aj príležitosti ako naštartovať lokálnu ekonomiku investíciami do rozvoja vidieckej turistiky, spoznávania krajiny, kultúry, tradícií a edukačné aktivity na farmách.

1.5. Prístup k pôde a jej ochrana

Poľnohospodárska pôda, ako jedinečný a neobnoviteľný prírodný zdroj, je prírodným bohatstvom štátu strategického významu. Kľúčová je ochrana a úcta k pôde ako základnému výrobnému prostriedku pre všetkých poľnohospodárov, potravinárov, lesníkov a ľudí hospodáriacich na pôde.

Neusporiadané vlastnícke vzťahy k pôde a ťažký, takmer nemožný, prístup pre mladých a začínajúcich farmárov k pôde sú brzdou rozvoja a blokujú nevyhnutnú generačnú výmenu v poľnohospodárstve.

Internou prioritou rezortu je urgentné ukončenie dlho sa ťahajúcich pozemkových úprav. V tomto kontexte je potrebné hľadať nové inovatívne spôsoby, ako to dosiahnuť v čo najkratšom možnom čase. Stransparentneniu procesov by prispelo vytvorenie verejne dostupnej evidencie nájomnej vzťahov, nakoľko absolútna väčšina poľnohospodárskej pôdy je v prenájme cez Slovenský pozemkový fond. Procesy prideľovania pôdy cez Slovenský pozemkový fond je potrebné prehodnotiť a jasne zadefinovať a stransparentniť, napr. formou vytvorenia regionálnej štruktúry zo zástupcov príslušného regiónu, ktorá by mala kompetencie v tejto oblasti. Prístup k pôde v správe Slovenského

pozemkového fondu by sa mal umožniť aj pre mladých a začínajúcich aktívnych poľnohospodárov, pričom podporiť by sa mali touto formou všetky formy podnikania.

Na Slovensku obhospodaruje cca. 8% podnikov na 63% pôdy. Tento nepomer kopíruje situáciu na úrovni EÚ, kde v roku 2013 malo 3,1 % podnikov pod kontrolou 52,2 % európskej pôdy využívanéj na poľnohospodárske účely, naproti tomu 76,2 % podnikov malo k dispozícii iba 11,2 % pôdy. Pokiaľ by sme na legislatívnej úrovni nezačali podnikáť kroky, ktoré by boli aj v záujme malých hospodárov, tak sa tento nepomer bude len prehĺbovať. Pritom si veľkí a malí hospodári nie sú konkurenciou, skôr vhodne dopĺňajú paletu produkcie a ponuky potravín a nakoniec si z nej bude vyberať samotný spotrebiteľ. V poslednom čase vzrastá záujem mladých ľudí o hospodárenie na pôde.

1.6. Integrovaný manažment krajiny, voda a klimatická zmena

Na Slovensku máme fenomén časových a priestorových zmien rozdelenia zrážok, ktorý sa prejavuje nárastom intenzívnych lejakov v horských chladnejších oblastiach Slovenska predovšetkým v lete a poklesom zrážok na Podunajskej a Východoslovenskej nížine.

Ponúka sa jednoduché systémové riešenie meniť krajinnú štruktúru, tak aby bolo v krajine viac vody, zadržiavaním dažďovej vody v poškodených štruktúrach krajiny. Zabezpečí sa tak hojnosť vody pre ľudí, prírodu, plodiny, energiu, turizmus, klimatická bezpečnosť. Utekajúca voda nás oberáme o hodnotu, ktorá má aj ekonomický prínos a voda je základnou podmienkou pre život. Pomáha regenerovať úrodnosť pôdy, lebo zabezpečuje fotosyntézu.

1.7. Veda, vzdelávanie a poradenstvo

Politika EÚ v oblasti vzdelávania za kľúčové prvky považuje odborné vzdelávanie a prípravu, prostredníctvom ktorých občania získavajú vedomosti, zručnosti a kompetencie požadované v konkrétnych povolaniach a na trhu práce. Vzdelávanie rovnako ako podpora vedy, výskumu, vývoja a inovácií sú na Slovensku dlhodobo podfinancované, podceňované a nachádzajú sa ďaleko pod európskym priemerom.

Pre Slovensko je charakteristický výrazný pokles záujmu o odborné vzdelávanie a prípravu všeobecne, v rezorte poľnohospodárstva je však tento pokles mimoriadne výrazný. Okrem nedostatočného ocenenia odborných a stredoškolských profesií spoločnosťou a predstavy poľnohospodárstva ako neperspektívneho a špinavého odvetvia, sa pod tento stav podpísal aj nepružný systém akreditácie nových študijných programov a zavádzanie nových kvalifikácií do Národnej sústavy kvalifikácií. Je nemysliteľné, aby v dobe Industry 4.0 a Google generácie žiadna stredná škola ani centrum odborného vzdelávania a prípravy neponúkalo študijný odbor zameraný na presné poľnohospodárstvo či digitálne poľnohospodárstvo. Je preto nevyhnutné zjednodušiť proces tvorby nových kvalifikácií, otvárania nových, atraktívnych študijných odborov na úrovni ISCED 3-4 a profesijne zameraných študijných programov na Bc. stupni štúdia.

Nedostatočná je aj implementácia európskeho referenčného rámca zabezpečenia kvality odborného vzdelávania a prípravy (EQAVET) a skutočne efektívne zavádzanie systému prenosu kreditov pre odborné vzdelávanie a prípravu (ECVET). O modulovom odbornom vzdelávaní sa na Slovensku už veľmi dávno ani len nehovorilo.

Slovenský akademický a výskumný priestor bojuje dlhé roky s podfinancovaním, podpriemerným postavením v medzinárodnej konkurencii a nízkym záujmom o spoluprácu s praxou. Vlajkové lode poľnohospodárskeho výskumu a inovácií - Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre a Národné poľnohospodárske a potravinárske centrum - pravidelne obsadzujú spodné priečky v rebríčkoch úspešných žiadateľov o medzinárodné granty.

Riešenie aktuálnej situácie v oblasti vedy, vzdelávania a poradenstva nie je jednoduché, prvé kroky, okrem zvýšenia podielu HDP, by však mali smerovať k decentralizácii decentralizovať infraštruktúru pre vedu a výskum a metodické podpore transféru inovácií z akademického/výskumného prostredia do praxe, napríklad prostredníctvom budovania spinoffov a startupov ako súčasť univerzít, resp. inkubátorov miestnych samospráv a priemyselných centier.

Zvýšenie produktívnych investícií do vedy, výskumu a inovácií je možné dosiahnuť podporou sieťovania praxe (SME) s vysokými školami, výskumnými centrami a Slovenskou akadémiou vied. Táto spolupráca by mala smerovať k vytváraniu strategických partnerstiev s cieľom zapojiť sa do rámcových programov EÚ.

1.8. Stratégia „Z farmy na stôl“

Stratégia „Z farmy na stôl“ stanovuje regulačné a neregulačné opatrenia potrebné na vytvorenie účinnejších a odolnejších systémov, ktoré poskytujú zdravé potraviny a zároveň zabezpečujú dôstojný život pre poľnohospodárov v EÚ. Má šesť hlavných cieľov, z ktorých vychádzajú a nadväzujú na strategické ciele Európskej zelenej dohody:

- Prispievať do európskeho programu pre zmenu klímy
- Chrániť životné prostredie (v nadväznosti na stratégiu nulového znečistenia a stratégiu obehového hospodárstva)
- Zachovať biodiverzitu (príspevok k aktualizovanej stratégii pre biodiverzitu do roku 2030)
- Podporovať udržateľnú spotrebu potravín
- Propagovať cenovo dostupné a zdravé jedlo pre všetkých
- Zlepšiť pozíciu poľnohospodárov v hodnotovom reťazci.

Stratégia má veľa prvkov, ktorý zavedenie do života by prispelo k zredukovaniu environmentálnych dopadov našich potravinových systémov. Je príležitosťou pre zlepšenie nášho životného štýlu, zdravia a životného prostredia. Jej uplatnenie nám umožní zabezpečiť kvalitné a cenovo dostupné potraviny zohľadňujúc zdravie ľudí a životného prostredia.

Napríklad zníženú spotrebu červeného mäsa možno nahradiť zvýšením spotreby ovocia a zeleniny. Postupne možno zaviesť elimináciu plastových obalov potravinárskych výrobkov a znížiť emisie v celom výrobnom reťazci od prvovýroby až po finálny produkt. V oblasti živočíšnej výroby je potrebné zlepšiť podmienky chovu hospodárskych zvierat. Rovnako je možné zamerať pozornosť na zníženie miery používania pesticídov a antibiotík v rastlinnej a živočíšnej výrobe, nakoľko sa prejavuje znečistenie pôdy, vody a ovzdušia v dôsledku nadmerného používania pesticídov, antibiotík a chémie.

Osobitnú pozornosť treba venovať zdraviu ľudí vo vzťahu k výžive a jej nezdravým prejavom. Až polovica populácie trpí nadváhou a nesprávnym životným štýlom. Prospešné by bolo zavedenie celoplošného monitoringu ohľadom nutričných hodnôt v potravinárskom segmente.

Marketing kontrola marketingu a reklamy potravín

Otázka plytvania potravinami je na Slovensku málo rozvinutá a vyžaduje si zvýšenú pozornosť.

Vynára sa nové riziko potravinovej krízy a neistoty spojenej s vírusom.

NÁVRH OPATRENÍ:

- Dlhodobého charakteru

1. Prístupovať k pôdohospodárstvu a vidieku ako ku strategickému sektoru.
2. Systematicky na všetkých úrovniach riadenia vytvárať podmienky pre to, aby bol vidiek vnímaný ako príležitosť pre kvalitný životný štýl, zdravie a zdravé životné prostredie pre existujúcu populáciu a zároveň prilákať nováčikov, najmä mladých.
3. Pri všetkých kľúčových rozhodnutiach ohľadom vidieka vychádzať z komunikácie s ľuďmi zdola, zo života a z aktuálnej reality, na základe jej porozumenia, vyhodnotenia fungovania doterajších podporných nástrojov a zohľadňujúc vývoj možných zmien na vidieku. Ľudia hospodáriaci na pôde, gazdovia vytvárajú hodnoty, si zaslúžia rešpekt a uznanie spoločnosti za široké spektrum prínosov, ktoré jej prinášajú. Sú riešením súčasnej situácie a musíme im dať priestor, aby nás poviedli k zlepšeniu nášho potravinového systému. Osobitne nová generácia mladých gazdov, nezaťažených minulosťou, predstavuje generáciu, ktorá môže regenerovať náš potravinový systém. Nezabúdajúc a využívajúc múdrosť a tradície našich predkov.
4. Len formou úprimnej a konštruktívnej spolupráce všetkých zainteresovaných aktérov je možné dosiahnuť rýchlejší rozvoj. Vyžaduje to aktívnu a transparentnú participáciu všetkých zainteresovaných zložiek v potravinovom reťazci od farmy, spracovania, cez distribúciu a obchod až po prácu so spotrebiteľmi. Nový model spolupráce založený na zasievaní semienok porozumenia, mierumilovnosti, uznania, rešpektu a lásky k vidieku.
5. Zasadzovať sa za tvorbu a udržanie pracovných príležitostí na vidieku a vytvárať podmienky pre udržanie mladých na vidieku, najmä s ohľadom na starnutie poľnohospodárov. Napriek rapídneho poklesu zamestnanosti je poľnohospodárstvo na vidieku jedným z najväčších a často jediným zamestnávateľom, najmä pre nízkokvalifikované skupiny obyvateľstva.

6. Nevyhnutnou podmienkou rozvoja je vytvorenie jasného a stabilného podnikateľského prostredia, nakoľko poľnohospodárstvo je biologický proces fungujúci v nestabilnom prostredí vo vzťahu k vývoju počasia ešte zosilneného dopadmi zmeny klímy. S cieľom odstrániť pretrvávajúcu neistotu a neexistenciu jasného smerovania slovenského pôdohospodárstva vypracovať dlhodobú, strednodobú a krátkodobú víziu jeho rozvoja a jej ukotvenie vo forme ústavného zákona s cieľom predísť opakovanému meneniu priorít a smerovania sektora jednotlivými vládami. Prijatie dlhohodej vízie a následnej stratégie rozvoja slovenského pôdohospodárstva a vidieka by sa malo uskutočniť na základe celospoločenského konsenzu. Zabezpečiť sa tým kontinuita, stabilita, jasnosť a strategické smerovanie.
7. Zaviesť trvalú analytickú a prognostickú činnosť voľne dostupnú širokej odbornej a laickej verejnosti, na základe ktorej je potrebné prijímať aj rozhodnutia a za týmto účelom lepšie využiť existujúcu rezortnú výskumnú sieť a rozvinúť spoluprácu s univerzitami a Slovenskou akadémiou vied.
8. Dopady novej transformovanej SPP sa prejavujú dvomi kľúčovými spôsobmi: 1. zvýši sa starostlivosť o životné prostredie, ochrana prírody, biodiverzity a 2. zvýši sa dôraz na inovácie, diverzifikáciu poľnohospodárskych a vidieckych aktivít, ako aj na generačnú výmenu s cieľovou podporou pre mladých farmárov.
9. Neustále zlepšovať vzájomnú komunikáciu medzi všetkými zainteresovanými aktérmi formou vytvorenia jednej spoločnej platformy pre diskusiu o kľúčových aspektoch vývoja slovenského pôdohospodárstva na báze zdieľaných hodnôt, ako sú inkluzívnosť, participatívnosť, transparentnosť a otvorenosť. Skutočná spolupráca a vzájomná pomoc a podpora môžu zásadne zmeniť smerovanie slovenského pôdohospodárstva a vidieka.
10. Dôraz musí byť kladený na efektívnejšie využívanie existujúcich verejných zdrojov a zapojenie iných zdrojov, vrátane súkromného sektora. Za týmto účelom bude potrebné vytvoriť legislatívne, inštitucionálne a organizačné predpoklady pre aktiváciu týchto zdrojov.
11. Nevyhnutným predpokladom pre rozvoj je aj práca so spotrebiteľom a osobitne s novou generáciou, deťmi, ktoré cez svoje návyky môžu upraviť aj návyky svojich rodičov a celého okolia. Celoplošné zavedenie učebného predmetu „Zdravá výživa“ do učebných osnov by bolo prospešné, ako aj prepojenie domácej výroby a všetkých zložiek štátnej správy, od škôl, cez úrady, nemocnice atď. až po zastúpenia SR v zahraničí na ambasádach. Budovanie národnej hrdosti je potrebné naprieč celou spoločnosťou.
12. Na zlepšení marketingu slovenských výrobkov sa musia podieľať všetky výrobné články od farmy až po stôl. Marketing by mal byť prioritne zameraný na zvýraznenie aspektu zdravia, kvality a nižšej environmentálnej záťaže. Čím bližšie sa potraviny produkujú pri spotrebiteľovi, tým sú nielen zdravšie a čerstvejšie, ale aj menej zaťažujú životné prostredie, napr. vylučuje sa alebo sa výrazne znižuje preprava a náklady s ňou spojené, ako aj s nakladaním a manipuláciou s tovarom.
13. Lepšie využívať Politiku kvality EÚ, najmä zvýšiť úsilie v oblasti registrácie výrobkov s označením Chránené označenie pôvodu (CHOP), kde má SR v súčasnosti len 2 výrobky a s označením Chránené zemepisné označenie (CHZO), kde má SR v súčasnosti 10 výrobkov. Ako Zaručené tradičné špeciality (ZTS) má SR registrovaných 7 výrobkov. Touto formou je možné podporiť výrobu kvalitných originálnych a tradičných poľnohospodárskych výrobkov a potravín a zároveň podporiť kultúru a tradíciu daného regiónu. Je to výborný nástroj na stimuláciu regionálnej výroby a príležitosť vytvoriť kooperačné štruktúry na úrovni regiónov zvyšujúce pridanú hodnotu a uzatvárajúce výrobný cyklus regionálneho produktu. Takéto výrobky sú pre spotrebiteľov atraktívnejšie a svojou vyššou sledovanosťou sú vyššou zárukou bezpečnosti potravín. Spájajú tradičnú výrobu, históriu a ochranu životného prostredia, čím sa vytvára osobitná pridaná hodnota výrobkov.

14. Venovať viac pozornosti téme zmierňovania dopadov a adaptácie na zmenu klímy. Realizujú sa každoročne opatrenia proti suchu alebo záplavám, ale pozornosť treba venovať najmä ich predchádzaniu. Rovnako výrazne treba venovať pozornosť opatreniam zabraňujúcim znižovaniu úrodnosti pôdy a vytvárať predpoklady pre zadržiavanie dažďovej vody v pôde. Budúcnosť produkcie zdravých a čerstvých potravín je založená na budovaní systémov hospodárenia, ktoré podporujú ochranu biodiverzity, ochranu životného prostredia, predchádzajú zmene klímy, vytvárajú prírodné habitáty a vedú k postupnému úplnému odstráneniu používania syntetických hnojív a postrekov.

- **Krátkodobého charakteru**

15. Pri nastavovaní novej SPP EÚ klásť kľúčový dôraz na zvyšovanie produktivity práce a zelené opatrenia pre trvalú udržateľnosť, zdravie a odolnosť nášho potravinového systému a v tomto duchu zvážiť možnosť dodatočného presunu 15% z prvého piliera priamych platieb narušujúcich trh do druhého piliera pre environmentálne a klimatické opatrenia. Týmto by sa podporili tí čo skutočne hospodária na pôde, sú aktívnymi hospodármi vytvárajúcimi hodnoty na vidieku.
16. Pri nastavovaní novej SPP EÚ sa riadiť jej hlavným cieľom, ktorým je zvýšiť odolnosť, udržateľnosť a konkurencieschopnosť pôdohospodárskeho sektora, ktorý zaručí produkciu vysoko kvalitných, bezpečných a cenovo dostupných potravín pre svojich obyvateľov, ako aj silnú sociálno-ekonomickú životaschopnosť vidieckych oblastí.
17. Pri nastavovaní podporných mechanizmov motivovať poľnohospodárov, aby zadržiavali dažďovú pôdu na svojich pozemkoch.
18. Pri zjednodušovaní poľnohospodárskej politiky klásť hlavný dôraz na zníženie administratívnej záťaže, najmä pre malých a začínajúcich farmárov. Rovnako je potrebné zjednodušiť prístup k informáciám, vzdelávaniu, poradenstvu a výsledkom výskumu.
19. Vysoká administratívna záťaž by sa dala výrazne zjednodušiť elektronickým prepojením rôznych databáz štátnej správy. Riadenie pôdohospodárskej politiky je možné zlepšiť aj lepším prepojením s ostatnými ministerstvami, najmä s Ministerstvom financií SR, Ministerstvom práce, sociálnych vecí a rodiny SR, Ministerstvom zahraničných vecí a európskych záležitostí SR, Ministerstvom životného prostredia SR a inými. Rovnako je potrebné zintenzívniť spoluprácu s miestnou a krajskou samosprávou a obchodom.
20. Zlepšenie spolupráce a budovanie synergií je potrebné aj v oblasti vzájomného prepojenia rastlinnej výroby, živočíšnej výroby a rozvoja vidieka. Sektorový prístup sa doteraz nepreukázal ako najefektívnejší a najvhodnejší.
21. Opätovne treba prehodnotiť daňové zaťaženie poľnohospodársko-potravinárskej produkcie, vrátane výšky DPH na potraviny, miestnych daní ako je daň z pozemkov. Súhrnné daňové zaťaženie by malo byť porovnateľné s ostatnými krajinami v EÚ. Osobitne citlivo a diferencovane treba v tomto kontexte vnímať regióny s hrošími výrobnými podmienkami, s osobitným režimom hospodárenia v chránených krajinných oblastiach a pásmach hygienickej ochrany. Sadzby dane z pozemkov by sa mali zosúladiť s reálnou výnosovosťou pozemkov. Ekologickú produkciu by bolo možné stimulovať zvýhodneným daňovým režimom.
22. Oblasť ekologického hospodárenia je dlhodobou mimo hlavného záujmu a s ohľadom na vývoj na globálnej, ako aj európskej úrovni si vyžaduje nevyhnutnú pozornosť a silné rozvojové stimuly.

23. Budovanie regionálnych a lokálnych odbytových združení. Odbytové organizácie výrobcov sú modelom, ktorý ponúka EÚ a ktorý je adekvátny pre vytváranie rovnováhy na trhu v oblasti odbytu a obchodu s poľnohospodárskymi a potravinárskymi výrobkami. Na Slovensku sa však dlhodobo podceňuje a nevyužíva. Producenti a spracovatelia by sa mali aktívne spájať do odbytových združení, ktoré im prinášajú viaceré výhody, nielen v oblasti odbytu a obchodu, ale aj služieb, či už poľnohospodárskych, ako zdieľanie techniky a spoločný nákup výrobných vstupov (hnojivá, agrochemikálie, biologický materiál, naftu atď.), ale aj v sociálnej oblasti, vytváraním spoločenského zázemia. Získali by tak aj väčší vplyv na tvorbu cien v potravinovom reťazci a posilnili tak svoju trhovú vyjednávaciu silu v potravinovej vertikále. Problematickým sa javí najmä nájst vnútornú dohodu na cenách. Nastal čas urobiť viac pre dosiahnutie kompromisu, ktorý by bol pre všetkých zúčastnených výhodný.
24. Zvýšiť podiel potravinárskych výrobkov s vysokou pridanou hodnotou. V rámci podporných mechanizmov by mali mať prioritu alebo zvýhodnenie projekty zamerané na podporu domácej produkcie s vysokou pridanou hodnotou s pozitívnym dopadom na zamestnanosť a na zníženie dovozu agropotravinárskych výrobkov s cieľom postupne redukovať neustále sa prudko prehlbujúce saldo obchodnej bilancie s poľnohospodársko-potravinárskymi výrobkami.
25. Zvýšenie špecializácie na regionálne špecifické výrobky. Regionálne špecifické výrobky vytvárajú predpoklad pre využitie všetkých článkov výrobného procesu v rámci daného regiónu, vrátane jeho marketingu a realizácie na regionálnom trhu. Podporujú zamestnanosť v regióne a zabezpečujú lokálny, resp. regionálny odbyt výrobkov na miestnych a regionálnych trhoch s pozitívnym odpadom na zvýšený predaj domácej produkcie a kvalitu vidieckeho života.
26. Zníženie zaťaženia pôdy a následne znižovanie jej úrodnosti. Poľnohospodárska pôda je národným bohatstvom. Jej hospodárske využívanie musí rešpektovať požiadavky jej ochrany a zveľaďovania, ako zachovania pre ďalšie generácie. Potrebné je posilniť zosúladenie poľnohospodárskeho využívania pôdy s požiadavkami ochrany prírody a celkovej ekologickej rovnováhy krajiny. Dodržiavanie tejto zásady je základnou civilizačnou požiadavkou na ochranu prírodných zdrojov krajiny a životného prostredia celkom a podmienkou ozdravenia výživy.
27. Zachovanie biodiverzity. Vykonávanie povrchových opráv našich existujúcich potravinových systémov už nepostačuje. Potrebujeme zásadné zmeny, v ktorých využitie poľnohospodárskej biodiverzity môže zohrávať kľúčovú úlohu. Bez nej žiadny potravinový systém nie je trvalo udržateľný. V minulosti Historicky ľudia konzumovali asi 7 000 druhov rastlín a 40 druhov zvierat. Táto rozmanitosť bola základom dobrej výživy a produktivity v mnohých a rôznorodých prostrediach, ktoré ľudia nazývali domov. Napriek tomu dnes celosvetovo dominuje iba 12 plodín a 5 druhov zvierat. Napríklad pôdny uhlík sa v poľnohospodárskych systémoch s vysokou rozmanitosťou môže zdvojnásobiť. Diverzifikované systémy prinášajú vyššie výnosy. Škodcovia a choroby môžu byť lepšie zvládnuté s poľnohospodárskou biodiverzitou ako so syntetickými pesticídmi.
28. Revitalizácia vzťahu s obchodom. V sektore badať dlhodobo zlé vzťahy medzi obchodníkmi a poľnohospodárskou obcou, ktoré sa dajú odstrániť len pravidelnou úprimnou, vecnou a konštruktívnou komunikáciou. Za týmto účelom je potrebné vytvoriť platformu a aktívne sa jej venovať.
29. Zaoberať sa tým, ako by bolo možné zľahčiť prístup ku komerčnému financovaniu a poisteniu.
30. V oblasti potravinárstva chýba lepšie technologické vybavenie na produkciu kvalitnejších a žiadanejších potravín. Nedostatočne sú využívané existujúce kapacity a je nízka úroveň prenosu inovácií do praxe. Problémom zostáva, že väčšina spracovateľských podnikov je v zahraničných rukách.

31. Prekonať sústavný boj/napätie medzi malými a veľkými a medzi rôznymi organizáciami a združeniami.
32. Zvýšenú pozornosť venovať mladým, malým, rodinným a začínajúcim farmárom.
33. Komplikované a často netransparentné konania v rámci Pôdohospodárskej platobnej agentúry by sa dali odstrániť zavedením objektívnych bodovacích kritérií a ich publikáciou ihneď po vyhodnotení projektov, sfunkčnením PPA v oblasti administrácie projektov, dodržiavaním zákonných lehôt zo strany PPA atď.
34. Pri rozhodovaní o verejnej podpore investícií by bolo vhodné zaviesť kritérium pridanej hodnoty výsledného produktu a zohľadniť spoluprácu medzi subjektmi na jednotlivých úrovniach od prvovýroby cez spracovanie surovín až po výsledný produkt a jeho realizovanie na trhu.

ZÁVER

Slovenské pôdohospodárstvo a vidiek majú všetky predpoklady na to, aby boli úspešné a napreďovali a najmä, aby spoločne rozvíjali všetky časti krajiny. Stačí si zapnúť bezpečnostný pás (prijať dlhodobú víziu a stratégiu), uvoľniť ručnú brzdú (trvalo, jasne a systematicky podporovať a prioritizovať) a pridať na plný plyn (všetci aktéri spolupracujú s rovnakou motiváciou). Po takmer 17 rokoch členstva v EÚ je najvyšší čas naučiť sa skutočne efektívne využívať dostupné zdroje cez SPP EÚ tak, aby sa zvyšovala konkurencieschopnosť slovenského pôdohospodárstva a vidieka a opätovne naštartovala sebestačnosť slovenskej produkcie za aktívnej účasti všetkých zainteresovaných aktérov.

Táto štúdia prináša jasný varovný signál, že ak chceme na Slovensku obnoviť potravinový systém, ktorý poskytuje výživu a zdravie našim telám, životnému prostrediu a komunitám na vidieku, tak nevyhnutne potrebujeme zvýšiť úsilie a spoluprácu všetkých zainteresovaných aktérov a zaviesť nové metódy práce zamerané na ochranu, zveľaďovanie a rozvoj slovenského vidieka. Slovensko potrebuje modernú, jasnú a stabilnú pôdohospodársku politiku s dlhodobou víziou reagujúcu na aktuálne globálne a európske výzvy v kontexte národných potrieb a potenciálu a podporujúcu trvalo udržateľný rozvoj vidieka.

Zmeny, ktoré nevyhnutne musia v poľnohospodárskej a potravinárskej produkcii na Slovensku nastať musia byť zásadného charakteru s cieľom zabezpečiť potravinovú bezpečnosť krajiny cez zvýšenie domácej diverzifikácie a produkcie kvalitných potravín trvalo udržateľným spôsobom. V tomto duchu sú v štúdiu navrhnuté konkrétne odporúčania pre jednotlivých zainteresovaných aktérov ako aj prierezové spoločné pre všetkých. Aktuálne prebiehajúca diskusia k budúcej podobe SPP EÚ po roku 2020 je príležitosťou na okamžité uvedenie nových metód práce do praxe.

Nevyhnutným predpokladom úspešnosti zmien je spoločenské pochopenie a uznanie významu poľnohospodárskeho obhospodarovania územia ako krajinnotvorného, ekologického a sociálno-

stabilizačného faktora. Realizácia pôdohospodárskej politiky má širší dopad a presahuje rámec samotného rezortu pôdohospodárstva a rozvoja vidieka. Týka sa súhrnne podpory ekologicko-podnikateľských aktivít, krajinotvorných funkcií poľnohospodárstva, sociálnych a kultúrnych aspektov vidieckeho života, ako aj zachovávaní životaschopného vidieka.

Pre odstránenie bariér je v prvom rade potrebné pochopenie. Tak ako ktorýkoľvek doktor potvrdí, že nie je možné skúmať iba jeden orgán v tele, aj keď je vašou špecializáciou, musíme najskôr rozumieť celému telu a chémii, ktorá ním prúdi, rovnako musíme na základe vyššie prezentovaných analýz poznať celkový kontext, aby sme lepšie pochopili celý systém. Nemôžeme skúmať len jednu prísadu do polievky, ale musíme sa snažiť pochopiť celú polievku. Všetko so všetkým súvisí a vzájomne sa ovplyvňuje.

K zvýšeniu konkurencieschopnosti slovenského pôdohospodárstva a vidieka vedie na oko jednoduchá cesta, síce plná prekážok, ale s jasnou motiváciou a pri zapojení všetkých aktérov, ľahko dosiahnuteľná.

Prvotným základným predpokladom je prijatie a skutočná realizácia celospoločenského rozhodnutia, že pôdohospodárstvo a vidiek, ako aj potravinová bezpečnosť sú pre Slovensko strategickými z hľadiska jeho ďalšieho rozvoja.